

Умовні скорочення

ТОДА – Тернопільський обласний державний архів; ф. – фонд; оп. – опис; сп. – номер справи.

Список використаних джерел

1. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини / Стефанія Єлисеївна Панцьо. – Тернопіль : Вид-во „Тернопіль”, 1995. – 128 с.
2. Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону імен м. Луцька в ХХ столітті: дис. ...кандидата філол. наук. : 10. 02. 01 / Скорук Ірина Денисівна. – К., 1999. – 295 с.
3. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К., 1996. – 335 с.
4. Суперанская А. В. Из истории русских календарных имён // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах / А. В. Суперанская. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 117–125.
5. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
6. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / Михайло Лукич Худаш. – К. : Наукова думка, 1977. – 236 с.
7. Чучка П. П. Слов'янські автохтонні імена, гідні реабілітації / Павло Чучка // Українська мова. Науково-теоретичний журнал. – 2003. – № 4. – С. 97–106.
8. Шумська В. Тернопілля в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття / В. Шумська, І. Шумський // Тернопіль : сторінки історії. – Тернопіль, 1995. – С. 119–129.
9. Taszycki W. Najdawniejsze polskie imiona osobowe / W. Taszycki. – Kraków : Rozprawy PAN. – 1926. – Wydział filologiczny. – Т.2, № 3. – 124 s.
10. Zareba A. Polskie imiona ludowe // Onomastica / A. Zareba. – Warszawa, 1959. – S. 373–408.

Summary. Dynamics Ukrainian and Polish male nouns XIX century: core of the stable names, changes in content of male names, saving of classic names and appearance of new ones, which were not in use earlier, the frequency of application, are analyzed in the article.

Key words: anthroponym, noun, Polish name, Ukrainian name, male names.

УДК 811.161.2'373.612.2:821.161.2-3

О.О. Свідрук

ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА У СУЧАСНИХ САТИРИЧНИХ ТВОРАХ

У статті досліджуються основні групи політичних метафор, які використовуються у сучасних художніх творах. Подається визначення політичної метафори та з'ясовується її роль у створенні мовної картини світу.

Ключові слова: метафора, політична метафора, метафорична модель, метафоричне сполучення.

Метафора – найпоширеніші тропи, які розкривають суть чи особливості одного явища, предмета через перенесення на нього схожих ознак і властивостей іншого явища, предмета [5, 110].

Проблемою дослідження питання функціонування метафори у сучасній українській літературній мові займалися такі мовознавці, як Ф. С. Бацевич, С. А. Жаботинська, Г. М. Яворська, О. М. Чадюк, І. О. Філатенко та ін.

Новизною дослідження є здійснення аналізу використання політичних метафор у сатиричних творах сучасних авторів: М. Гримич “Варфоломієва ніч”, “Егоїст”, Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”.

Мета дослідження полягає у виявленні й описі актуальних метафоричних моделей у сучасній літературі, аналізі функціонування метафор з погляду лінгвокультурології.

Метафора якомога краще підходить для виявлення нових рис вже відомого шляхом уподібнення одного явища до іншого. Система метафор безпосередньо впливає на сприймання та оцінку реальності, тобто на формування певної системи цінностей та світобачення в цілому. Сучасна мовна картина світу є сукупністю елементів, конструкцій та асоціацій, які виникли з більш ранніх систем, що були доповнені сучасними положеннями та асоціативним сприйманням. Все це є гарним ґрунтом для створення принципово нових понять, які виникають в людській свідомості й які створюють нові образи дійсності. Метафора демонструє, як картина світу

відображається у суспільній свідомості. Саме завдяки присутності метафор в мові виникає можливість встановити аналогію між фізичною реальністю та світом абстрактних понять та ідей. Звичайно ж, кожна окрема метафора – це лише незначна частина мозаїки, з якої неможливо скласти уявлення про картину світу в цілому.

Звернення до метафор відбувається з метою осягнення та зображення ментальності існуючого соціуму. Метафора – це свого роду дзеркало, в якому незалежно від будь-яких симпатій та антипатій відображається національна свідомість на певному етапі розвитку суспільства. Людина не тільки висловлює свої думки за допомогою метафор, але й мислить метафорами, метафорично створює той світ, в якому живе. За семантикою метафор можна вивчати політичну, економічну та соціальну історію країни; проаналізувавши поширеність тих чи тих метафоричних моделей – скласти уявлення про ситуацію, в якій опинилося суспільство. Це дозволяє розглядати метафору як свого роду мікромодель індивідуального бачення світу.

“Політична метафора – це метафора, яка є мовним засобом впливу з метою формування у реципієнта (найчастіше у суспільства загалом) або позитивної, або негативної думки про те чи те політичне явище (власне політику, партію, програму, захід та ін.)” [8, 6].

“Одним із найважливіших засобів формування прагматичного впливу сучасної політичної метафори є оцінка, оскільки вона, по-перше, є основною категорією лінгвопрагматики, а, по-друге, має першочергове значення в політичній орієнтації адресата” [7, 8].

Кожна історична епоха створює нову систему політичних метафор. Однією із найчисленніших груп метафор є лексеми, які характеризують політичні напрямки, суспільні об’єднання, характерні певній добі: “Якщо ти **комуніст** – ти людина похилого віку, ностальгійно-старомодна, живеш на одну зарплату, яку чесно заробив. Якщо ти **соціаліст**, то ти те саме, що й комуніст, лише національно свідомий. Якщо ти в **пропрезидентській компанії**, то ти а) порядний монархіст або б) національно-свідомий прагматик. Якщо ти **есдек**, то ти повинен мати всі риси Великого Комбінатора. Якщо ти **бютівець** – то ти революціонер-руйнівник. Серед **нашоукраїнців** також два варіанти – або ти а) мрійливий романтик, або б) національно-свідомий прагматик” [3, 111]. Як бачимо, серед назв партій неологізми, які ввійшли в наше сьогодення в кінці минулого, ХХ століття: *есдеки, бютівці, нашоукраїнці* тощо.

Сучасний стан політичної діяльності в країні значною мірою визначається за допомогою театральної метафори: “*Георгій прийняв рішення повернутися для парламентського життя, децю засумувавши за політичною тусовкою і політичним театром, від яких останнім часом відійшов, майже повністю віддавшись проблемі виживання своєї фірми*” [3, 110]; “*Парламентський театр заворожує, а глядачі синхронної політичної п’єси – чи то драми, чи комедії – водночас є акторами того самого спектаклю. А відчуття, що театральна політична дія в будь-який момент може перетворитися на гладіаторське криваве побоїще, додає в кров адреналіну*” [3, 110]. У поданих метафоричних моделях політичне життя постає як світ закулісних ігор, світ нелюдських стосунків, а політичні діячі – як типові представники цього світу.

Актуальною є ще одна метафорична група, популярність якої особливо зростає в умовах політичної кризи – це метафори хвороби та медичних процедур: “*Шизоїдний селф свідомості заливає суспільство*” [4, 105]; “*– До всіх перинатальних хвороб державності щ й така халепа – вирости покоління, яким усе по фіг, – каже дружина*” [4, 107]; “*Або можна просто зібрати всіх разом до себе в кабінет і, залежно від їхньої поведінки, або поставити великий могорич, або поставити велику клізму*” [2, 34].

Новим і досить сміливим, на наш погляд, є процес асоціювання політичної ситуації в країні із статевою та сексуальною сферою існування людського суспільства: “*Як сказав один депутат: “Сьогодні в єдиному оргазмі злилися комуністи і олігархи. Отакий політичний секс”*” [4, 124]; “*А щодо Антипова Бородач пожартував, що не встигне Георгій отямитися, як опиниться з ним в одній партії, в одній фракції і в одному політичному ліжку: Антипов уже давно підбирається до політики саме з Георгієвого боку, намагаючись “трах... ти” її лідерів*” [3, 79]. У цьому контексті чоловік переважно зображений з погляду його сексуальної активності, сексуальної поведінки: “*Так, ми убивці! – зашипіла вона. – А що робити, якщо ти і такі, як ти, – політичні імпотенти? Сидіти, склавши руки? Чекати світлого майбутнього?..*” [3, 193]. Жінка ж описана з позиції її цнотливості, іноді ця особливість використана для характеристики чоловіка, як засіб для створення сатиричного ефекту: “*Позбувшись тепер ідеологічної цноти, та залишивши для приколу назву, газета вчилася працювати на панелях, де, звісно, й обличчя, і одежа, й душа мають бути привабливими*” [6, 177]; “*Яка Георгієві користь від політичної цноти?*” [3, 20]. Протилежним до поняття цноти – “1. Доброчесність, чеснота. 2. Невинність, непорочність” [1, 1366] у художніх текстах може виступати поняття *проституція* – “1. Рід занять: вступ людей у безладні статеві стосунки за платню. 2. перен. Продажність, безпринципність, безчесність” [1, 989]. В антонімічні відношення вступають також і метафоричні словосполучення, складовими яких є зазначені поняття: “*Як бракує Україні еліти – не скороспілих багатіїв і*

галасливих політичних вискочок, а спадкових аристократів, які краще помруть, але не плюнуть на свіжовимитий паркет, не візьмуть хабаря, не стануть політичною повією...” [3, 30]; “До речі, мій дорогий друже, вибачайте за мій анахронізм, але деякі методичні (не плутайте з методологічними) положення ленінської концепції щодо революційної ситуації, щодо програми-мінімум і програми-максимум, щодо важливості засобів комунікації, щодо головного завдання для молоді “вчитися, вчитися і ще раз вчитися”, щодо політичної проституції і багато чого іншого – є безсмертними” [2, 30].

Наступна група метафоричних сполучень дає змогу читачеві зрозуміти і відчуті всю складність перебування у політичних колах з їх підступністю, навіть хижацтвом. Це відбувається тому, що, наприклад, Ліна Костенко у своєму романі “Записки українського самашедшого” асоціює їх із *тераріумами* – “Спеціально обладнане приміщення або скринька тримання різних наземних хребетних тварин, за життям яких ведуть спостереження” [1, 1240]: “А запопадливі акули пера, треновані в каламутних політичних океанаріях, підхопили сказане на льоту і як уже потім не обзивали ті мітинги у жовтій пресі – і “націоналістичне збіговисько”, і “політичний тераріум, що вже кілька тижнів ворухиться на Хрещатику” [4, 82]; “Як на мене, то політичний тераріум ворухиться деінде. І крім тутешніх плазунів, не послідне у ньому місце посідає гадюка російська чорна” [4, 82]. Додаткового негативу аналізованим метафоричним словосполученням надає порівняння політичних діячів із *плазунами* та співвіднесення впливу російської держави на український політикум із *чорною гадюкою*.

Отже, так само як і інші технології мовного впливу, політична метафора стає більш керованим явищем. Підвищується ефективність її використання, політична метафора стає відлунням подій, які відбуваються в країні. Метафоричний образ відображає несвідоме світосприйняття соціуму, сформоване під впливом національних традицій.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.
2. Гримич М. Варфоломієва ніч: Роман. / М.Гримич – Львів: Кальварія, 2002. – 160 с.
3. Гримич М. Егоїст: Роман. / М.Гримич – Львів: Кальварія, 2003. – 228с.
4. Костенко Ліна. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.
5. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посібн. / І.М. Кочан. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Знання, 2008. – 423 с.
6. Меднікова М. Тю!: Роман-фрістайл з елементами аерофотозйомки / М. Меднікова – Львів: Кальварія, 2003. – 228 с.
7. Філатенко І.О. Сучасна політична метафора в російськомовній газетній комунікації України: когнітивно-прагматичний опис: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.02.01. “Українська мова” / І.О. Філатенко. – Київ, 2003. – 16 с.
8. Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.02.01. “Українська мова” / О.М. Чадюк. – Київ, 2005. – 20 с.

Summary. In the article the main groups of political metaphors, which are used in texts of modern literature, are analyzed. The definition of metaphor is defined and role of the metaphor in creation of world picture is specified.

Key words: metaphor, political metaphor, metaphoric model, metaphoric compound.

УДК [821.161.1.+821.111].091

Р.М. Семелюк

ПОЕТИКА ДЕТАЛІ В МАЛІЙ ПРОЗІ А.П. ЧЕХОВА І ДЖ. ДЖОЙСА

У статті аналізуються особливості використання деталей предметно-художньої зображальності в малій прозі А.П. Чехова і Дж. Джойса. Вказується на роль деталі у втіленні авторського задуму, вираженні змісту творів і сутності авторської позиції.

Ключові слова: мала проза, типологія, предметна деталь, авторський задум, авторська позиція.